

Lietuvos Respublikos Prezidentei
Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkui
Lietuvos Respublikos Seimo frakcijoms
Lietuvos Respublikos Vyriausybei
Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ministrui
Žiniasklaidai

LIETUVOS ŽMOGAUS TEISIŲ IR KITŲ PILIETINIŲ ORGANIZACIJŲ REIKALAVIMAS

2018 m. gruodžio 7 d.

Keisti iš esmės arba panaikinti Lietuvos vaiko teisių apsaugos įstatymą

Astrėjant valstybės institucijų ir visuomenės priešpriešai dėl smurto prieš vaiką formuluotės, dėl teisės paimiti vaiką iš šeimos ir su tuo susijusių Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo pataisų, **Lietuvos žmogaus teisių ir kitos pilietinės organizacijos pareiškia:**

1. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (toliau – Įstatymas) yra priimtas neatsižvelgiant į Europos Sąjungos (ES) valstybėse sukauptą labai įvairią vaiko teisių apsaugos patirtį, neatsižvelgiant į skirtingą ES valstybių šeimos, santuokos ir vaikų teisių apsaugos reguliavimą.
2. Įstatymas priimtas gąsdinant bei klaidinant visuomenę apie nuolat prastėjančią vaiko teisių būklę Lietuvoje, be išsamių tyrimų ir be aiškaus mokslinio pagrindimo diegiant kontroversiškai vertinamą Norvegijos vaiko teisių apsaugos modelį, t. y. Vaiko teisių apsaugos sistemą, kurios ydas nuolat nagrinėja Europos Žmogaus Teisių Teismas⁽¹⁾.
3. Įstatymas buvo priimtas neatsižvelgiant į materialias Lietuvos žmonių gyvenimo sąlygas, kurios esmingai skiriasi nuo gyvenimo sąlygų Norvegijoje bei kitose Skandinavijos šalyse. Nenuginčijamas faktas, kad Lietuvoje ir Norvegijoje dirbančių žmonių darbo užmokestis skiriasi daugiau, nei dešimt kartų, kad nedarbas mūsų šalyje yra kelis kartus didesnis, o žmonių pragyvenimo lygis – kelis kartus mažesnis, nei šiose šalyse. Nekyla abejonių, kad Įstatymo iniciatoriai žinojo ir suprato, jog, disponuodama žymiai mažesniais materialiniais ištekliais ir neturėdama efektyvių socialinių instrumentų, Lietuva nepajėgi vaikams suteikti tokių materialinių sąlygų, kokias jiems gali suteikti išsivysčiusios Skandinavijos šalys. Palyginimui: Lietuvoje vaikų iš tėvų paimama šešis kartus daugiau, negu Norvegijoje. Tai patvirtina, kad vaiko teisių apsaugos būklę skirtingose valstybėse lemia ne tiek įstatymai ir tautų paprotinės tradicijos, kiek šalių ekonominis ir socialinis išsivystymas. Įstatymas priimtas neatsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje apie trečdalis šeimų gyvena ties skurdo riba arba žemiau jos, daugiau nei penktadalis (26 proc.) jų negali tinkamai šildyti savo būstą ir beveik penktadalis (17 proc.) neišgali nupirkti vaikams tinkamo maisto, o beveik dvi dešimtys tūkstančių vaikų gyvena socialinės rizikos šeimose⁽²⁾. Tokiu būdu penktadalis Lietuvos vaikų (apie 100 iš 500 tūkst.) objektyviai neturi įstatymo iniciatorių reikalaujamų materialinių sąlygų⁽³⁾.
4. Daugiametė žmonijos patirtis rodo, kad materialinė gerovė nėra lemiamas vaikų auklėjimo veiksnys. Daugybė žymių žmonių vaikystėje kentė nepriteklus, bet juos supo tėvų meilė, bendruomeniški šeimos ryšiai ir to pakako, kad tokie žmonės taptų kilniomis, dorovingomis asmenybėmis. Todėl vaiko paėmimas iš šeimos dėl tariamai netinkamos jo priežiūros reiškia

¹ <https://adfinternational.org/news/council-of-europe-child-protection-agencies-must-respect-parental-rights/>

² <https://osp.stat.gov.lt/lietuvos-vaikai>

³ <https://osp.stat.gov.lt/lietuvos-vaikai>

vaiko bausmę, nutraukiant vaiko psichologijai, jo asmenybės identitetui gyvybiškai svarbius ryšius su tėvais, su jo biologine praeitimi. Tai, ką duoda ir gali duoti vaiko dvasinei raidai kad ir nepasiturintys tėvai, niekada to neduos svetimi žmonės, nes jie negali pakeisti biologinių tėvų.

5. Įstatymo iniciatoriai taip pat žinojo, kad į Lietuvos teisinę sistemą perkelta Skandinavijos šalių vaiko teisių apsaugos patirtis, esant nesubalansuotai socialinio aprūpinimo sistemai, drastiškai taikant sankcijas tėvams dėl netinkamos vaiko priežiūros, duos iš anksto nuspėjamus rezultatus – sukels neproporcingą įtampą visuomenėje ir supriešins su ja valdžią. Tai ir įvyko.

Lietuvos žmogaus teisių ir kitos pilietinės organizacijos pažymi:

Per kelerius metus vykstant tariamiems šio Įstatymo tobulinimams, taisymams ir papildymams dėl tariamai augančio smurto prieš vaikus, buvo matomi sunkiai slepiami įvairių lobistinių grupių, nevyriausybinių organizacijų ir kai kurių žiniasklaidos priemonių interesai organizuojant reklamą, vienpusiškus užsakomuosius straipsnius, diskusijas televizijos ir radijo laidose be alternatyvų nuomonių. Pastebėta, kad yra nemažai veikiančių tiems tikslams įsteigtų nevyriausybinių organizacijų (NVO), kurių pajamos yra tiesiogiai susijusios su tariamai didėjančiu smurtu prieš vaikus ir vaikų nepriežiūra. Tapo akivaizdu, kad tariamą smurtavimo prieš vaikus didėjimą ir finansinių išteklių šiam neva augančiam smurtui neutralizuoti didinimą tiesiogiai lemia minėto Įstatymo formuluotės, nes vien tik minėto Įstatymo buvimas užtikrina daugeliui sisteminių NVO nenutrūkstamą ir gausų valstybės bei įvairių fondų finansavimą. Būtent dėl to dalis NVO koalicijoje susibūrusios ir gausiai finansuojamos tariamos visuomeninės organizacijos deklaratyviai, be jokių svaresnių teisinių argumentų, nepaisydamos žmonių reikalavimų, netikėtai ėmė raginti Seimą nedaryti Įstatyme jokių pataisų. Todėl nėra abejonės, kad Įstatymo 3 straipsnyje pateiktos smurto apibrėžimo formuluotės yra neatsitiktinės.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – Konstitucija) 38 straipsnio 6 dalis nustato tėvų pareigą auklėti vaikus. Įstatyme akivaizdžiai pasigendama *vaikų auklėjimo* sąvokos apibrėžimo. Nepaaiškinus šios sąvokos turinio, tampa problemiškas leistino fizinio ar psichinio poveikio vaikui ribų nustatymas, prasideda ginčai dėl to, kas yra smurtas prieš vaiką, o kas yra tik auklėjimo priemonė. Įstatyme taip pat vartojama vaiko *normalios raidos* bei *vaiko garbės ir orumo* sąvokos, kurios dėl tos pačios priežasties gali būti suprantamos subjektyviai, aiškinamos plačiai ir neadekvačiai. Nežinant vaiko *normalios raidos* sąvokos turinio, atitinkamai tampa neaiški ir *vaiko interesų* sąvoka, arba *vaikui saugios aplinkos* sąvoka, kurios Įstatyme yra plačiai naudojamos. Akivaizdu, kad vaiko auklėjimo procese fizinis ar psichinis poveikis vaikui yra neišvengiamas, yra kasdienybė: pabarimas, pareikalavimas, paliepimas, kritika, reikalavimas atlikti fizinį darbą ar net vaiko nesaugaus veiksmo sustabdymas fiziniu kontaktu (fiziniu poveikiu).

Įstatymas taip pat suponuoja reikalavimą vertinti vaiko galimybes suprasti tai, kas yra tikėjimo ir religinių įsitikinimų laisvė suaugusio žmogaus požiūriu, nes Įstatymo 4 str. 4) p. draudžia diskriminuoti vaiką dėl jo pažiūrų ir įsitikinimų, religijos o Įstatymo 9 str. reikalauja užtikrinti religijos laisvę. Vertinant šias įstatymo normas paraidžiui, tenka manyti, kad tėvai apskritai negali kritikuoti vaiko dėl jo pažiūrų, religinių įsitikinimų, negali būti vaikui autoritetu dvasiniuose dalykuose. Šiuo atveju paneigiama tėvų auklėjamoji funkcija, įtvirtinta Konstitucijos 26 str., laiduojanti tėvams ir globėjams teisę *<nevaržomi rūpintis vaikų ir globotinių religiniu ir doroviniu auklėjimu pagal savo įsitikinimus>*.

Įstatymas nepaaiškindamas vaikų auklėjimo sąvokos turinio 3 str. siekia apibrėžti bet kokio fizinio ar psichinio poveikio vaikui sąvoką, kaip smurtą prieš vaiką, kaip nukrypimą nuo **normos**, kaip **vaiko garbės ir orumo žeminimą**. Pvz., fizinis smurtas apibrėžiamas kaip tyčinis fizinis veiksmas ar veiksmai prieš vaiką, taip pat fizinė bausmė, jeigu buvo sutrikdyta jo **normali** raida arba buvo sukeltas skausmas ar pavojus **normaliai** raidai arba **pažeminta vaiko garbė ir (ar) orumas**; Psichologinis smurtas – vaiko gąsdinimas, būtinos vaiko **normaliai** raidai veiklos trikdymas, ar kitokia nefizinio kontakto elgsena (veiksmai ar neveikimas), dėl kurios buvo sutrikdyta jo **normali**

raida arba sukeltas pavojus, **normaliai** raidai ar **pažeminta vaiko garbė ir (ar) orumas**; Nepriežiūra – vaikui būtinų **fizinių, emocinių ir socialinių poreikių netenkinimas** ar aplaidus tenkinimas, dėl kurio buvo sutrikdyta jo **normali** raida arba **sukeltas pavojus normaliai raidai**.

Įtvirtinus šias formuluotes nuo pat Įstatymo įsigaliojimo dienos dešimtys tūkstančių Lietuvos šeimų tapo potencialiomis jo prižiūrėtojų aukomis, nes šeima, gyvenanti nepritekliuje arba skurde, objektyviai nėra pajėgi tinkamai prižiūrėti savo vaikų, užtikrinti jiems tinkamų sąlygų augti, vystytis ir tobulėti, t. y. negali nuolat tenkinti vaikams būtinų fizinių, emocinių ir socialinių poreikių, kurie kelia pavojų jų normaliai raidai. Tokios Įstatymo formuluotės sukelia sumaištį vaikų auklėjime, išbalansuoja šeimos santykius, nes tėvai negali žinoti, koks jų poveikis vaikams yra **normalus** (atitinka įstatymu nustatytą normą, standartą) ir koks **nenormalus**, t. y. pažeidžia įstatymu leidžiamas ribas.

Lietuvos žmogaus teisių ir kitos pilietinės organizacijos taip pat pažymi:

1. Įstatymas, leidžiantis supaprastinto proceso tvarka paimiti vaiką iš šeimos ir jį atskirti nuo tėvų (ar kitų įstatyminių atstovų), neužtikrina minimalių teisių bei teisinių garantijų, kurios Konstitucijos užtikrinamos netgi nusikaltimu įtariamam asmeniui.
2. Vaiko paėmimas iš šeimos bei jo atskyrimas nuo tėvų supaprastinto proceso tvarka paneigia Konstitucijos 39 straipsnio nuostatą, skelbiančią, kad *valstybė globoja šeimas, auginančias ir auklėjančias vaikus namuose, įstatymu nustatyta tvarka teikia joms paramą*.
3. Įstatymo norma, leidžianti paimiti vaiką iš šeimos (iš gyvenamojo būsto) pagal anoniminį skundą, pasitelkiant policijos pareigūnus (kai būtina užtikrinti vaiko saugumą), supriešina šią teisę su Konstitucijos 22 straipsnio nuostata, skelbiančia, kad *Žmogaus privatus gyvenimas neliečiamas; Įstatymas ir teismas saugo, kad niekas nepatirtų savavališko ar neteisėto kišimosi į jo asmeninį ir šeimyninį gyvenimą, kėsinosi į jo garbę ir orumą*.
4. Įstatymo norma, leidžianti vaiko teisių apsaugos tarnybai be teismo sprendimo paimiti vaiką iš šeimos, paneigia Konstitucijos 109 straipsnio nuostatą, kad *Teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai. Teismas priima sprendimus Lietuvos Respublikos vardu*.
5. Įstatymo norma, leidžianti vaiko teisių apsaugos tarnybai be teismo sprendimo paimiti vaiką iš šeimos arba skubiai laikinai paimiti vaiką iš jam nesaugios aplinkos, pasitelkiant policijos pareigūnus, šią teisę supriešina su Konstitucijos 31 straipsnio nuostata, skelbiančia, kad *Asmuo laikomas nekaltu, kol jo kaltumas neįrodytas įstatymu nustatyta tvarka ir pripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu; Asmeniui, kuris įtariamasis padaręs nusikaltimą, ir kaltinamajam nuo jų sulaikymo arba pirmosios apklausos momento garantuojama teisė į gynybą, taip pat ir teisė turėti advokatą*.
6. Įstatymo norma dėl vaikų skubaus paėmimo iš šeimos, leidžianti vaiko paėmimo klausimą spręsti daugiau negu per 48 valandas, prieštarauja Konstitucijoje 20 straipsnio nuostatai, kuri skelbia, kad *nusikaltimo vietoje sulaikytas asmuo per 48 valandas turi būti pristatytas į teismą, kur sulaikytajam dalyvaujant sprendžiamas sulaikymo pagrįstumas; jeigu teismas nepriima nutarimo asmenį suimti, sulaikytasis tuojau pat paleidžiamas*. Įstatymas tokios teisės nenumato nei vaikui, kuris yra paimamas iš šeimos, nei jo įstatyminiams atstovams, kuriems vaiko atskyrimas tampa tam tikra (dažnai netgi žiauri) bausmės forma.

Vaiko paėmimas iš šeimos bei jo atskyrimas nuo tėvų paneigia Konstitucijos 38 straipsnio nuostatą, skelbiančią, kad *šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas; valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę; tėvų teisė ir pareiga auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais iki pilnametystės juos išlaikyti; vaikų pareiga globoti tėvus senatvėje*.

Pažymėtina, kad faktiškai labiau materialiai remdama atimamų vaikų globėjus, negu atimtų vaikų šeimas, valstybė diskriminuoja pastarąsias, paneigdama Konstitucijos 38 straipsnyje įtvirtintą valstybės įsipareigojimą laiduoti tėvams teisę ir pareigą *auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti*.

Lietuvos žmogaus teisių ir kitos pilietinės organizacijos atkreipia dėmesį:

Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalis nustato, kad tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis. 1995 m. liepos 3 d. ratifikavusi Vaiko teisių konvenciją (toliau –Konvencija), Lietuvos Respublika įsipareigojo užtikrinti vaikams joje numatytas teises. Tačiau Įstatymas paneigia Konvencijos nuostatas:

1. Vaiko teisių apsaugos tarnyba be teismo sprendimo paimdama vaiką iš šeimos arba skubiai laikinai paimdama vaiką iš jam nesaugios aplinkos, pasitelkiant policijos pareigūnus, pažeidžia Konvencijos 9 straipsnyje nustatytą valstybės įsipareigojimą užtikrinti, jog *vaikas nebūtų išskirtas su savo tėvais prieš jų norą, išskyrus tuos atvejus, kai kompetentingi organai, vadovaudamiesi teismo sprendimu ir taikytiniais įstatymais, atitinkama tvarka nustato, kad toks atskyrimas yra būtinas vaiko interesams. Tai nustatoma inter alia, kai tėvai žiauriai elgiasi su vaiku arba juo nesirūpina*. Įstatymas **leidžia paimti vaiką** iš šeimos net ir tuo atveju, **kai tėvai rūpinasi vaiku** ir su juo žiauriai nesielgia. Be to, Konvencija laiduoja tėvams galimybę dalyvauti kiekviename nagrinėjimo procese ir pareikšti savo požiūrį. Tačiau *dalyvauti kiekviename vaiko atėmimo nagrinėjimo procese Įstatymas nuo pat pradžių tėvams nenumato*.
2. Vaiko teisių apsaugos tarnyba, be teismo sprendimo paimdama vaiką iš šeimos, ypač dėl mažareikšmių įstatymo pažeidimų, praktiškai dažniausiai **nesivadovauja vaiko interesais** ir tuo pažeidžia Konvencijos 3 straipsnio 1 dalyje nustatytą valstybės įsipareigojimą užtikrinti, kad *Imantis bet kokių vaikų liečiančių veiksmų, nesvarbu, ar tai darytų valstybinės, ar privačios įstaigos, užsiimančios socialiniu aprūpinimu, teismai, administracijos ar įstatymų leidimo organai, svarbiausia – vaiko interesai*. Įstatymas nenumato sankcijų tarnyboms, kurios vaiko interesų neidentifikuoja, jų nepaiso arba apskritai piktnaudžiauja savo teisėmis.
3. Įstatyme nėra normos, reglamentuojančios vaiko teisių apsaugos tarnybų **atsakomybę dėl jų nekompetencijos**, tuo pažeidžiant Konvencijos 3 straipsnio 3 dalies nuostatą, jog *Valstybės dalyvės rūpinasi, kad tiek už vaikų globą ar apsaugą atsakingos įstaigos, tarnybos <...> atitiktų kompetentingų organų nustatytas normas*.

Lietuvos žmogaus teisių ir pilietinės organizacijos ragina:

1. Įstatymų leidėją pripažinti, jog priimtas Vaiko teisių pagrindų apsaugos įstatymas neatitinka šiandieninių Lietuvos ekonominio ir socialinio išsivystymo realių.
2. Pripažinti, kad, rūpindamasi vaiko teisių apsauga, valstybė pirmiausia turi rūpintis žmonių socialinės atskirties mažinimu, parama skurdžiai gyvenančioms šeimoms, ypač daugiavaikėms ir jaunoms.
3. Pripažinti, kad ginčijamos Įstatymo formuluotės yra skirtos ne šeimoms stiprinti ir kovoti su smurtu prieš vaikus, o teisiniam mechanizmui, kuriuo galima teisėtais būdais valstybės vardu nusavinti vaikus ir perduoti juos kitoms šeimoms arba globėjams, įtvirtinti.
4. Pripažinti, kad smurto apibrėžimo Įstatymo nuostatos tenkina ne visuomenės, o atskirų lobistinių grupių ir tam tikros dalies nevyriausybinę organizacijų interesus.
5. Pripažinti, kad ydingos Įstatymo nuostatos paneigia kitas esmines Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintas piliečių teises bei laisves.

6. Pripažinti, kad ydingos Įstatymo normos paneigia Lietuvos valstybės tarptautinius įsipareigojimus – Jungtinių Tautų vaiko teisių konvenciją ir joje deklaruojamą valstybės pagarbą tėvams.

Atsižvelgiant į tai, reikalaujame panaikinti arba iš esmės pakeisti Vaiko teisių pagrindų įstatymą, pašalinant iš jo nuostatas, prieštaraujančias ir paneigiančias Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintas pagrindines piliečių teises ir laisves, Lietuvos valstybės tarptautinius įsipareigojimus Vaiko teisių konvencijoje bei nuostatas, keliančias grėsmę šeimai kaip visuomenės ir valstybės pagrindui.

Tikime, kad valstybės vadovai ir Lietuvos įstatymų leidėjas objektyviai spręs kilusį valdžios ir visuomenės konfliktą dėl šeimos ir vaiko teisių supriešinimo – dėl Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo.

Tautos forumas

Jaunimo sambūris Pro Patria

Lietuvos žmogaus teisių gynimo asociacija

Lietuvos Helsinkio grupė

Piliečių gynimo paramos fondas

Lietuvos žmogaus teisių asociacija

Nepartinis demokratinis judėjimas

Lietuvos Sąjūdžio iniciatyvinės grupės klubas

*Reikalavimas priimtas nurodytų organizacijų sutarimu:
Lietuvos žmogaus teisių asociacijos pirmininkas*

Vytautas Budnikas